

Concept «Rumantsch grischun en scola»

Resumaziun dal conclus da la regenza dals 21 da december 2004

■ (Iq) Il cussegl grond ha decidì l'onn 2003 d'edir ils novs meds d'instrucziun per las scolas rumantschas a partir dal 2005 sulettamain en rumantsch grischun. A medem temp è la regenza vegnida incumbensada d'elavurar in concept per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola. Per pussibilitar ina infurmaziun objectiva e transparenta en chausa preschenta La Quotidiana ina resumaziun dals conclus che la regenza ha prendì gia ils 21 da december 2004.

1. Trais variantas d'introducziun

Il punct central dal concept da basa furman trais variantas d'introducziun («pionier», «standard» e «consolidaziun»). Pervi da la finamira a termin mesaun d'introducziun il rumantsch grischun en tut las scolas rumantschas na sa distinguan las trais variantas d'introducziun betg areguard il cuntegn, mabain areguard il tempo. Ellas realiseschan las ponderaziuns pedagogic-didactic e permettan il medem mument d'adattar il tempo da l'introducziun a las cundiziuns linguisticas da las singulas vischnancas.

Mintga varianta d'introducziun cumpiglia trais fasas: «RG passiv», «RG activ» ed «assistenza pedagogica supplementara»:

– *RG passiv*: Questa fasa vala sco fasa preparatoria per l'introducziun integrala dal rumantsch grischun. En las singulas variantas è ella da differenta durada (variante «pionier» 2 onns, variante «standard» 4 onns, variante «consolidaziun» 6 onns). Finamira: Ultra da l'instrucziun en l'idiom ha lieu in'emprima confruntaziun cun il rumantsch grischun en ina furma passiva (chapientscha) sin tut ils stgalims da scola.

– *RG activ*: Introducziun ed utilisaziun dal rumantsch grischun sco lingua da scrittira. L'accent sa chatta sin las abilitads activas tadlar, leger e scriver rumantsch grischun. Discurre vegn oravant tut en la varietad regionala. En ils secturs, en ils quals il rumantsch grischun vegn applitgà sco lingua discurre, sustegna ella ad emprender rumantsch grischun sco lingua da scrittira (preleger, far referats curts, manar discurs, exercitar activitads formalas etc.);

– *Assistenza pedagogica supplementara*: Questa fasa serve a cumpletter las experientschas cun il rumantsch grischun tras mesiras pedagogic-didacticas necessarias. Detagls davart questa fasa vegnan definids en il decurs da l'introducziun.

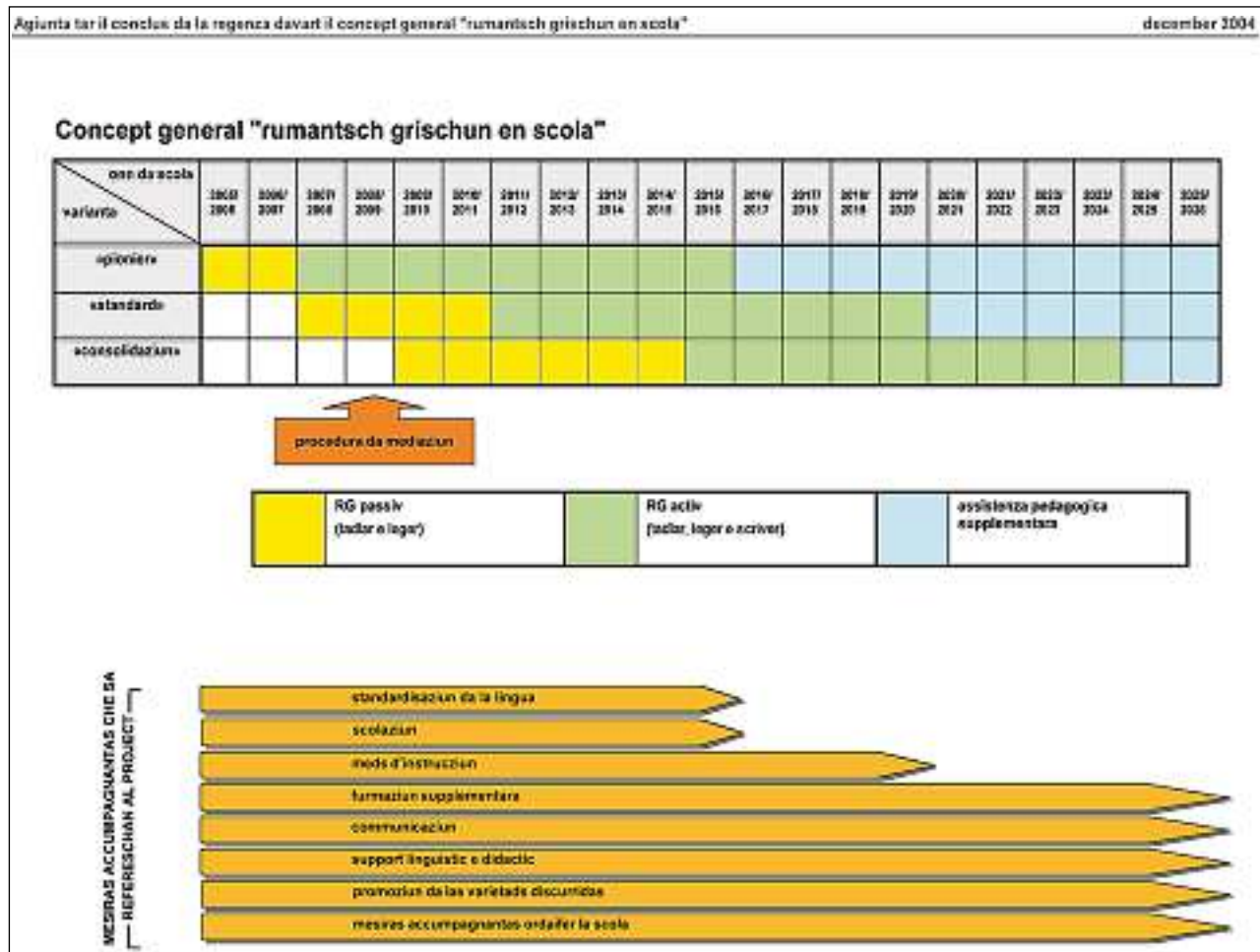
Las *scolinas* vegnan per regla manadas en la furma linguistica locala. Tar la midada a l'applicaziun activa dal rumantsch grischun en las scolas professiunalas, en las scolas medias ed en auras scolas che mainan vinavant (*stgallim secundar 2 e sectur terziar*) vegnan resguardads ils uraris da las variantas d'introducziun da la scola populara.

Il termin da decisiun da vart da las vischnancas per la varianta «pionier» u «standard» n'è betg fixà a l'onn da partenza inditgà da la varianta respectiva. Anzi po el er succeder en ils onns suandants. Exempel: La decisiun per la varianta «pionier» po vegnir prendida ultra da l'onn 2005/06 er l'onn 2006/07, 2007/08 e.u.v. Uschia sa reducescha però la fasa «rg passiv» u croda dal tutfat.

2. Mesiras accompagnantas

Previsas en differentas mesiras accompagnantas che sa refereschan al project e che vegnan declaradas en moda concisa qua sutvart:

– *Standardisaziun da la lingua*: En il sectur da la standardisaziun da la lingua en premissas impurtantas gia avant maun (banca da datas electronica/«ple-

Concept da basa per l'introducziun dal rumantsch grischun en las scolas rumantschas.

MAD

dari grond») ubain en elavuraziun (vocabulari da scola, grammatica). Oravant tut en il sectur dal stgazi da plect è il rumantsch grischun pli standardisà ch'ils idioms (terminologia pli differenziada, novs registers da la lingua). En il sectur da la grammatica e da la sintaxa vegnan examinads actualmain ulteriurs pass da standardisaziun. En l'emprima fasa dal project ha la cuntinuaziun da questas lavurs prioritad suprema. Cun l'introducziun activa dal rumantsch grischun vegnan ad esser scleridas las dumondas linguisticas las pli impurtantas.

– *Scolaziun*: Ils uraris per la scolaziun da las personas d'instrucziun futuras (a las scolas medias ed a la Scola auta da pedagogia) vegnan adattads a las trais variantas d'introducziun en il sectur da la scola populara. Durant ina fasa transitoria vegnan er resguardads ils idioms als lieus da scolaziun.

– *Meds d'instrucziun*: Il basegn e la producziun da meds d'instrucziun sa drizzan en general tenor la varianta d'introducziun «pionier». Quai vul dir: Per l'onn da scola 2007/08 en ils meds d'instrucziun per l'emprima classa avant maun, per l'onn da scola 2008/09 quels per la segunda classa ed uschia vinavant.

Quels duain vegnir mess a disposiziun en in'emprima fasa en furma electronica (CD-ROM, internet) ed evaluads en la pratica. Quai pussibilitescha adattaziuns linguisticas e didactic-metodic flexiblas e permetta er d'applitgar en la pratica da scola furmas da meds d'instrucziun novas ed actualas. Ils meds d'instrucziun producs da nov en rumantsch grischun en – fin che la decisiun davart la competenza da decider è prendida – obligatoris mo per quellas vischnancas che sa decidan voluntariamain per ina da las duas variantas d'introducziun «pionier» u «standard». Quest princip na mida però nagut vi dal conclus dal cussegl grond ch'ils novs meds d'instrucziun rumantschs vegnan producs exclusivamain en rumantsch grischun a partir da l'onn 2005.

– *Furmaziun supplementara*: En in'emprim pass vegn scolà in cader per la scolaziun da las personas d'instrucziun. La furmaziun supplementara da las personas d'instrucziun succeda pass per pass tenor las trais variantas per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola. Ella cumpiglia ina part linguistica ed ina part didactic. Suentar la scolaziun

da basa en previs differentes curs d'aprofundaziun.

– *Communicaziun*: En in'emprim pass duai vegnir fatga lavur da sensibilisaziun. En quest connex sa tracta da communitgar il motiv central per introducziun la lingua da standard rumantsch grischun. I sa tracta d'ina mesira per mantegnair e promover la lingua rumantscha cun la finamira da meglierar la producziun da texts rumantschs areguard la quantitat ed areguard la qualitat. Per ils singuls pass da decisiun e d'introducziun vegnan furnidas a temp las infurmaziuns necessarias a las vischnancas, a las personas d'instrucziun, als geniturs ed a las ulteriuras personas pertutgadas.

– *Support linguistic e didactic*: L'introducziun dal rumantsch grischun vegn accompagnada scientificamain. L'instrucziun vegn analisada constantmain, i dat propostas per in'adattaziun realisabla a curta vista e las personas d'instrucziun pon profitar d'in support linguistic e didactic.

– *Promozion da las varietads discurre*: Las varietads discurre dal rumantsch duain vegnir promovidas intenziunadamain tras mesiras accompagnantas (integrasiun linguistica da geniturs ed uffants

pitschens, scolina en il dialect local, mesiras linguistic-didacticas spezialas en l'instrucziun da la scola populara sco er en la promozion terapeutica da la lingua). Sin quest fundament po sa sviluppar la vaira incumbensa da l'instrucziun en scola en il sectur da l'emprima lingua: cultivar ed amplifitgar la lingua orala sco er intermediar la lingua scritta. Tar l'instrucziun da rumantsch sco segunda lingua è previs – tut tenor la situaziun linguistica da la vischnanca – in accent differentamain ferm tar la promozion da la varietad discurre tradiziunalmain.

– *Mesiras accompagnantas ordaifer la scola*: Parallelamain cun l'introducziun dal rumantsch grischun en scola duai er vegnir promovida l'utilisaziun da la lingua da standard ordaifer la scola. Il rumantsch grischun na duai betg mo esser preschent en l'instrucziun, mabain pli e pli er en il mintgadi. Per quest intent vegnan realisads intenziunadamain projects correspundents surtut en il sectur da las medias e da la cultura.

3. Dumondas finanzialas

Per ils custs supplementars da las vi-

schnancas durant la fasa iniciala dal project è prevista ina indemnisaziun finanziaria: ina contribuiziun pli gronda per la varianta «pionier», ina contribuiziun reducida per la varianta «standard». Per la calculaziun approximativa fin l'onn 2012 en vegnidas prendidas las suandantas disposiziuns: onn da scola 2007/08 fin onn da scola 2010/11 ina contribuiziun augmentada a las vischnancas da pionier; a partir da l'onn da scola 2011/12 ina contribuiziun reducida a las vischnancas da pionier e standard. En cas d'ina participaziun supponida da var 10–15% da las scolaras e dals scolaras rumantschs vi da la varianta «pionier» en da far quint cun ca. 2 milliuns francs; per ils dus onns suandants en cas d'ina participaziun supponida da 50% vi da la varianta standard en da far quint cun ca. 1,5 milliuns francs.

4. Dumondas giuridicas

Tenor il dretg vertent è il chantun competent per l'ediziun dals meds d'instrucziun per la scola populara, per la scolaziun e la furmaziun supplementara da las personas d'instrucziun sco er per ils examens d'admissiun da las scolas medias. La dumonda sche la lingua da scola d'ina vischnanca è in idiom u rumantsch grischun è perencunter chausa dal champ da competenz da la vischnanca. Questa situaziun giuridica chaschuna in dilemma che la regenza vul schliar sco suonda:

A. Pervi da la situaziun giuridica actuala duain succeder ils pass d'introducziun dals proxims var diesch onns exclusivamain là nua che quai vegn givischà da las vischnancas. La perioda da var diesch onns deriva dal temp da durada da la generaziun la pli giuvna da meds d'instrucziun per emprender ils idioms. En quest sectur en numadamain vegnidas producs ils ultims tschintg onns ediziuns cumpletamain novas.

B. En il temp da 2008/2009 duai vegnir manada tras ina mediazion. La finamira da la mediazion è da confermar la chapientscha vicendaivla da tut las personas pertutgadas e da chattar ina soluzion en enclegentscha.

C. Suentar la fasa da mediazion ston vegnir examinadas ed eventualmain exequidas eventualas midadas dal concept ed adattaziuns dal dretg.

Survista dal svilup 1982–2004

1982: Cumenzament dal rumantsch grischun

Per incumbensa da la Lia Rumantscha elavura Heinrich Schmid, professor da romanistica a l'Univertad da Turitg, il rumantsch grischun sco lingua da standard rumantscha. Il project vegn finanzià dal Fond naziunal svizzer per la perscrutaziun scientifica. La basa per la lavur linguistica furman ils idioms ed ils dialects. Quels vegnan resguardads tenor il princip da maioritad.

1986: Rumantsch grischun sco lingua da publicaziun da la confederaziun

Il cussegl federal relascha directivas per las translaziuns en rumantsch da la confederaziun. Las translaziuns vegnan fatgas en general en rumantsch grischun.

1991: Tge din las Rumantschas ed ils Rumantschs

I vegn fatga ina petiziun cunter l'adiever dal rumantsch grischun en publicaziun da l'administraziun federala ed i suondan reacziun dals aderents dal rumantsch grischun. Sin plaun chantunal tematisescha l'interpellaziun Morell la dumonda d'ina cundecisiun dal pievel tar l'introducziun dal rumantsch grischun.

1992: La regenza grischuna lascha far ina retschertga scientifica

Sco reacziun sin l'interpellaziun Morell lascha la regenza manar tras in institut turitgais ina retschertga scientifica davart l'acceptanza dal rumantsch grischun. Passa 1000 personas da tut las regiuns rumantschas vegnan interrogadas.

1996: La regenza grischuna di gea al rumantsch grischun

Publicaziun dals resultats da la retschertga scientifica en furma da cudesch. A basa da quests resultats prenda la regenza grischuna la decisiun da princip: Ella di gea al rumantsch grischun. Texts che sa drizzan a l'entira Rumantschia vegnan publicads en rumantsch grischun. Ultra da quai incumbenscha la regenza ina grupp da lavur d'elavurar in concept per l'avischinaziun al rg en scola.

1999: Emprima avischinaziun al rumantsch grischun en scola

La grupp da lavur preschenta ses rapport final che cuntegna er ils resultats d'ina retschertga fatga cun la magistraglia rumantscha. Il rapport fixescha il proceder da l'emprim contact cun il rg sin mintga stgalim da scola; chapientscha passiva en scola populara, chapientscha activa en il gimnasi. Plinavant propona la grupp da lavur d'introducziun per motivs didactics a termin mesaun mo ina versiun scritta dal rumantsch. La regenza instradescha emprim pass concrets per l'introducziun dal rg en scola.

2001: Rumantsch grischun sco lingua uffiziala dal chantun

Il pievel grischun accepta la revisiun da l'art. 23 da la lescha davart il diever dals dretgs politics: er il Cudesch da dretg grischun e las materialias da votaziun vegnan edids en rumantsch grischun. A basa da quests resultats introducescha la regenza grischuna il rg sco lingua uffiziala per tut la correspundenza rumantscha da l'administraziun chantunala.

2003/2004: Decisiuns dal cussegl grond

En la sessiun d'avust 2003 decida il cussegl grond d'edir a partir dal 2005 ils novs meds d'instrucziun rumantschs be pli en rg. I sa tracta d'ina decisiun politica-strategica che suonda la decisiun da la regenza dal 1996. Medemamain decida il parlament da laschar elavurar la regenza in concept per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola. Il december 2004 preschenta la regenza la versiun definitiva dal concept general ed instradescha la fasa d'elavuraziun.